

06. Hiri-egitura / Hiri-morfologia

1. Sarrera. Hiria gertaera kolektibo gisa batez ere espazio publikoen sarean adierazten da. Espazio publikoen sareak hiriaren partzelazioa ahalbidetzen du, lursail bakoitzarako sarbidea eta zerbitzuen hornidura erraztuz; hiri barneko zirkulazioa ahalbidetzen du, hiriaren puntu batetik bestera ailegatzea, alegia; hiriaren pertzepzioa ahalbidetzen du. SAREA da jarraitua delako, espazio-osotasun bat eratzen duelako. PUBLIKOA da jabegoa eta haren erresponzabilitatea kolektibitatearena delako, eta erabilera askekoa delako (kasu berezi batzuetan ezik: autopistak, kasu).
2. Espazio publikoen sareak lau funtzio nagusi ditu (Juli Esteban Nogueraren arabera):
 - Lurraldea eta hiria komunikatzen ditu. Hiri-espazioaren eta hiria inguratzen duen lurraldearen arteko komunikazio zuzeneko erlazioa ezartzen du. Landa-espazioaren bideak hirian sartzen dira, kaleak eta beste motatako hiri-espazioak bihurtuz. Beraz, espazio-publikoen sareak kanpoko mugimenduak jasotzen ditu, bertan geratzekoak direnenak eta besterik gabe igarobide gisa erabiltzen dituztenenak ere. Adibidea: Gares, Nafarroa, XI. Mendean sortua Done Jakue bidean.
 - Hiriaren barneko komunikazio-bideen multzoa osatzen du. Espazio-publikoen sareak hiriko garraio mota guztiak jasotzen ditu: oinezkoenak eta ibilgailuenak (garraio publikoa eta pribatua). Adibidea: Pariseko bidegurutzak, 1906an, Richelieu etorbidea eta Boulevard Montmartre artean (agertzen dira biribilgunea, oinezkoen pasabide lurperatuak eta trafikoa bideratzeko irlatxoak), Eugene Henardek proposatua; Donostiako 1860ko Kortazarren zabalgunea, alde zaharreko Kale Nagusiaren norabidea jarraituz (Hernani eta Loiola kaleekin); Iruñeako zabalgunea Nabarriaren kaleen norabideari jarraituz (Arteagaren 1909ko proiektua eta Serapio Esparzaren 1920ko proiektua; Merced kaleak bat egiten du Aralar kalearekin, eta Karlos III.aren etorbidea Gaztelu plazatik bertatik ateratzen da).
 - Partzelazioaren erreferentzia da. Lursail bakoitzari sarbidea eta zerbitzuak ahalbidetzen dizkio. Adibidea: Ingalaterrako bi hiri berri, non lursailak espazio librearen sarearen arabera zatitzen diren: Letchworth (1902, Raymond Unwinek diseinaturia) eta Milton Keynes (1964, kaleen sare nagusia eta gero datoz lursailak).
 - Hiri-ehundura edo hiri-sarea fokalizatzen eta artikulatzen du. Hirian hierarkia ezartzen du (kale eta plaza nagusiak, bigarren mailakoak, eta abar). Hiriaren irudirik esanguratsuenak ematen ditu, hiriari berari esanahia gehituz. Hiri-elkarbizitzarako espazioak ematen ditu: jolaserako, salerosketerako, aisialdirako, eta abar. Adibidea: Erromatar garaiko Konstantinopoliseko (gaurko Istanbul) Mese kalea, foroaren sekuentziarekin, Jauregi Handitik Urrezko Aterarte.
3. Espazio publikoen sareak bi osagai ditu:
 - Eskema antolatzailea edo egituratzailea. Sarearen konposizioaren legea: Eskema organikoko sarea, sare ortogonal, sare erradiala, eskema linealeko sarea, aurrekoen arteko konbinazioak...
 - Sarearen elementuak. Oinarritzekoak kalea, plaza eta parkea dira. Eskalan eta tratamenduan bereizten dira (zuhaitzak, aparkalekuak, hiri-altzariak, oinezkoentzat ala ibilgailuentzat izatea, espaloien zabalera...). Adibidea: Donostiako lehengo bulebarra, 1985.
4. Espazio partzelatua etena eta zatikatua da, eta bertan eraikitzen da. Espazio partzelatuetan jarduera pribatuak garatzen dira (jarduera batzuk publikoak izan arren, pribatutasun maila bat behar dute). Hiri-lursail gehienak etxebizitza-jarduera dute. Espazio partzelatuaren bestelako jarduerak: Industria, jarduera tertziarioak (merkataritza-jarduerak, bulegoak, jarduera turistikoak...), ekipamenduak (zerbitzu publikoa eskeintzen dutenak: hospitalak, gizarte-etxeak, eskolak...). Adibidea: Deustu eta Bartzelonako Besosko hegomendebaldea.
5. Hiri-morfologia: Hiriaren forma aztertzen duen zientzia edo diziplina. Hiri-egitura: Hiriaren osagaien erlazio formala, hiriaren “*hezurdura*”. Formaz haratago ere hiriaren sailkapen ezberdinak egin daitezke: Kevin Lynch-en Hiri-kosmikoa (Adibidea: Richard Kauffmann-en Nahalal moshav-a, 1921, Israel), hiri-organikoa (Adibidea: Vezelay, Frantzia) eta hiri-praktikoa (Adibidea: Le Corbusier-en Berlineko konkurtsoa, 1961; Cerdaren Bartzelonako zabalgunea, 1859).